

Počátky františkánské observance 3

Jan Kapistrán

© Petr Regalát Beneš

Skripta pro Institut františkánských studií, ročník 2011/12

I. Observanti v období kolem Kostnického koncilu

I.1. Observance ve Francii a její problémy

Ve Francii reforma u Menších bratří ve vlastním slova smyslu začala roku 1388, kdy dostaly jednotlivé kláštery od svého provinčního ministra dovolení k přísnému zachování řehole. V počátcích tedy tuto obnovu reprezentovaly jen takovéto kláštery. Měla být reformou uvolněného způsobu života tím, že se měly pevně dodržovat stanovy. Bratři usilující o reformu nebydleli tedy v poustevnách, ale zůstávali v městských konventech, pěstovali vědu, kázali a vedli duchovní správu.

Západní schisma se však projevilo i ve vývoji těchto konventů velmi rušivě. Reformní hnutí naráželo na odpor provinčních ministrů. Snad i proto, že bratři se odlišovali změněným oděvem, odpíráním poslušnosti, snahou získávat určité výsady. To vše vedlo francouzské observantské hnutí ke zvláštnímu způsobu existence a stalo se pro celý řád osudově rozhodujícím. Jeho cesta vedla ke konečnému rozchodu.

Dvě stě francouzských observantů podalo žádost u Kostnického koncilu (1415), že chtějí zachovávat řeholi podle papežských výkladů, ale bez škodlivých privilegií; že nechtějí zřizovat žádné nové konventy, ale reformovat ty stávající; že mají být v každé kustodii reformovaným předány dva kláštery, ke kterým by se mohli připojit jednotliví bratři, stejně

jako celé konventy, podle rozhodnutí většiny. Pokud bude v provincii 12 reformovaných domů, mají vytvořit vlastní provincii a podléhat generálnímu ministrovi. Jinak mají vytvořit vlastní kustodii, jejíž kustod by podléhal provinčnímu ministru jako ostatní kustodové.

I.2. Observanti na Kostnickém koncilu

Poněvadž si koncil (1414-18) vytýčil za svůj úkol reformu církve, vyšel těmto prosbám ochotně vstříc. Byla zde skupina, která nejenže měla být reformována, ale sama i reformu chtěla. Kardinál protektor řádu Giordano Orsini a kardinál Pierre d'Ailly, dříve kancléř pařížské univerzity, vyslechli představitele obou stran, představené řádu i stěžovatele, kteří mezi sebou pak dohodli smír. Věc energicky projednávala komise a výsledkem bylo tzv. *Provisio Constantiensis* nebo *Privilegium Constantiense*, podle toho, jak to kdo posuzoval. Vydáno bylo na 19. zasedání koncilu v apoštolské konstituci *Supplicationibus personarum* 23. září 1415.

I.3. *Privilegium Constantiense*

Toto privilegium šlo nakonec mnohem dál, než o co francouzští observanti žádali. Reforma začala oficiálně používat názvu *Observantia regularis*. Observantům v provinciích Touraine (oblast ve střední Francii s hlavním městem Tours), Francie a Burgundsko dovolila volit pro sebe provinčního vikáře, kterého měl provinční ministr potvrdit, jemuž ale zůstávalo právo vizitace. Tito tři provinční vikáři volili svého generálního vikáře, kterého zase potvrzoval generální ministr. Jednotliví bratři i celé konventy se mohli začlenit pod pravomoc těchto vikářů (*kvazi-exempce*). Ale pak se bez jeho dovození nemohou z jeho obediencie dostat. Pokud ovšem reformované kláštery chtěly, mohly zůstat pod obediencí provinčního ministra. Obě tyto možnosti ve Francii trvaly až do roku 1517, ale dávaly tím nezdědka možnost k mnoha různicím a nepokojům. Některé reformní kláštery, které měly těžkosti se svými vikáři, se brzy opět podřídily provinčním ministrům.

Kostnickým rozhodnutím byli observanti prakticky vyjmuti z pravomoci provinčního ministra a ustanovením generálního vikáře odtrženi i od hlavy řádu. Pro budoucnost to mělo své nejednoznačné dopady. Toto kostnické rozhodnutí – potvrzené pak i v Basileji – poznamenalo cestu budoucího řešení řádové reformy. Podle Essera se hnutí nestalo pravým kvasem pro řád, ale šlo svou cestou, jež vedla k rozdělení. Reforma časem musela zápasit s nejvyšším řádovým vedením. Je ovšem otázka, jestli to ale mohlo být jinak. Esser však v kostnickém privilegiu vidí počátek „trapných bojů trvajících celá staletí, o nichž by bylo nejlépe pomlčet“. Každopádně velké postavy observance v Itálii, mezi nimi i Bernardin a Kapistrán, se snažili formální jednotu uchovat.

II. Život Jana Kapistrána

Právě v roce vydání kostnického privilegia a velkých jednání koncilu, tedy v roce 1415, se zásadně změnil život jednoho z protagonistů vývoje observance po řadu desetiletí, Jana Kapistrána. V tomto roce po pohnutých událostech „odchází ze světa“ a vstupuje k Menším bratřím observantům. Jeho život zde však nepředstavíme zcela kompletně, zdůrazníme některé body.

Zde je dobré ještě zmínit, že i v Itálii lze vnímat určitý pohyb ve vývoji františkánské observance: dokumentuje to právě v témže roce 1415 založení konventu S. Bartolomeo di Marano u Foligna, který byl *prvním konventem ne převzatým, ale postaveným* výslovně pro observanty. Lze v tom vidět náznak posunu: bratři se nechtěli zříct poustevn, ale zvažovali možnosti i určitého apoštolátu a zpovídání, pročež začal být problém s přípravou a studiem, původně zapuzeným spolu s velkými konventy a typicky městským prostředím, do té doby viděnými spíše jako překážka původní prostoty a ryzosti sledovaných ideálů. To této problematice v budoucnu výrazně zasáhne i Jan Kapistrán.

II.1. Od narození po konverzi

Jan Kapistrán byl synem německého šlechtice a mladé Italky z Abruzzu, proto mu někdy říkali „*Giantudesco*“, tedy Jan-Němec. Jeho otec byl tedy německý hrabě, který přišel ze severu za Ludvíkem z Anjou a v roce 1383 se usadil právě v Capestranu, městečtu ležícím v italském kraji Abruzzo, malebně obklopeném pahorky a nacházejícím se asi tak ve stejné vzdálenosti od dvou vysokých horských masívů této oblasti, jimiž jsou Gran Sasso a Maiella

kte se oženil s mladou místní ženou ze šlechtické rodiny Amici. Zde se jim 24. června 1386 syn Jan. v městečku Capestrano, které.

Malý Jan už od prvních let projevoval svou vznětlivou povahu, ale také nenasytnou touhu po vědě. Jeho život byl skutečným románem, nebo možná ještě lépe, dal by se podle něj dnes natočit docela slušný dobrodružný nebo akční film. A protože toho o jeho životě víme poměrně hodně a někdy i popisované z více stran, neberte to jako přehánění.

Není jisté, kdy ztratil otce, možná to souviselo s jednou závažnou událostí. Když byl ještě chlapec, byl traumatizován krvavým zážitkem, který jej zřejmě navždy poznamenal. Během dvou dnů bylo zabito 12 členů jeho rodiny a vypálené jeho rodný dům i ostatní domy. Bylo to možná v souvislosti s boji o trůn mezi Ludvíkem II. a Otou z Brunšviku. Jediní, kdo přežili, byl Jan spolu se svou matkou. Od té doby choval ve svém srdci neuhasitelnou nenávist

k viníkům a touhu po pomstě. Ještě 4 roky před svou smrtí mluvil v Norimberku z kazatelny o tomto neštěstí.

V mládí se kromě učení věnoval oblibou jízdě na koni. Stal se výtečným znalcem koní a ještě ve stáří dokázal při kázání ve Vídni vyjmenovat 22 vlastností, které by měl mít dobrý kůň. V 17 letech byl už vzdělaným a elegantním mladíkem s dlouhými zlatými vlasy, které mu splývaly na záda. Byl na ně velmi hrdý a říkal, že by se jich nezbavil ani za tisíc dukátů. V té době si také zvolil svou ženu, dceru hraběte ze San Valentino.

Když ukončil studia doma, byl poslán na univerzitu do Perugia, která tehdy patřila k neapolskému království; tam studoval osm let světské i církevní právo. K velké inteligenci a skutečně mimořádné až zázračné paměti přidal zarytou vůli ke studiu: celé noci trávil nad knihami při malém světle, což mu způsobilo vadu zraku, která ho pak po celý život provázela.

Nejprve se stal konzultantem na Soudu v Neapoli. Někdy během dalších let se zřejmě oženil s dcerou hraběte ze San Valentino, s níž byl zasnouben od roku 1403. Ale nikdy nezačal se svou ženou žít manželsky.

14. dubna 1413 byl jmenován novým starostou Perugia Coluccio Grifi z Chieti, který si měl podle stanov zvolit šest soudců k výkonu spravedlnosti podle okrsků města. Jako pátý byl jmenován Kapistrán, jenž dostal přidělený okrsek kolem brány S. Susanna, nejhorší ze všech. Tři roky v Perugii byly pro něj velmi bohaté na události. Ve vykonávání spravedlnosti byl Jan neuplatitelný; říkal, že ani za horu zlata by se nenechal někým koupit. Nebylo se co divit, že jedni ho zahrnovali chválou, za to od jiných se objevily i výhrůžky smrti. Sám později uváděl, že za svého života byl pětadvacetkrát cílem atentátu, ale ať jako soudce, tak později jako inkvizitor, se nenechal odstrašit od zastávání spravedlnosti. Nezlomný ale zase lidský. Při jednom případě se důvtipnou lstí přesvědčil o neužitečnosti tortury a už jí nikdy nepoužil. Byl to rychlý postup vzhůru, takže se stal kapitánem města.

Pak ale přišel přelomový rok 1415. Svůj brilantní postup chtěl korunovat doktorátem z práva a vydal se do Capestrana pro prostředky potřebné k tomuto účelu. Když se vrátil do Perugia a získal doktorát, dostaly události velmi rychlý spád. Carlo Malatesta, pán Rimini, se tlačil na Perugiu, aby ji získal, a kapitán Jan považoval za dobré vyjet mu v ústrety na část cesty a zahájit jednání. Dorazil však jen k Brufě, což byl tehdy významný hrad ležící mezi Perugií a Assisi.

Dnešní obec Brufa se dřív nazývala Castel Grifone. Hrad Brufa byl po dlouhou dobu významným strategickým místem pro Perugiu, které pomáhal ovládat tuto část údolí Tiberu a planinu k Assisi a Folignu. Právě zde se roku 1367 odehrála rozhodující bitva, po níž Perugia ztratila vládu nad Umbrií a dostala se do državy papeže Urbana V. Papežské oddíly tehdy vedl schopný anglický velitel John Hawkwood. Výsledkem bitvy bylo 1500 padlých a 2000 zajatých. Po smrti krále Ladislava, v bouřlivém období pro tuto oblast roku 1415, v zápasech, v nichž se kvůli velkému západnímu schismatu prolínaly motivy světské s náboženskými, papežský stát ponechal Perugiu bez vojenského velení a bez podpory, tedy na pospas ohrožení.

Právě u Brufy Kapistrán upadl do léčky, kterou připravil vůdce vyhnanců, jenž pak Kapistrána uvěznil v hradu, spoutaného železným řetězem, a držel ho při životě jen o chlebu a vodě. Jan se pokusil o útěk. Udělal si z látek svázáním jakési lano a spustil se z věže dolů, ale bylo mu osudným, že jeden uzel se rozvázal a uprchlík se zřítíl na zem. Pád s řetězem způsobil velký hluk a navíc Jan zůstal ležet v bolestech, protože si zlomil nohu. Nepřátelé ho tedy znovu chytili a zavřeli v ještě ponuřejší cele a tentokrát ho řetězem připoutali ke zdi a nohy měl zčásti ponořené ve vodě.

Tyto důležité okamžiky zachytili s určitými rozdíly jednak jeho tři životopisci, jednak o tom sám několikrát podával svědectví, dokonce i z kazatelny. Není to tedy v žádném případě nic legendárního. Máme např. přepsané jeho vlastní svědectví, jak je sdělil jednemu manželům, když je přijal do Třetího řádu sv. Františka. Jeho se budu většinou držet.

Jan upadl do mdlob. Někdy tehdy měl vidění. Uslyšel velký hluk a do cely vniklo sluneční světlo; nějaký řeholní bratr s vyholenou hlavou a se stigmaty na rukou ho vybízel, aby jej následoval. Jan k němu pozvedl ruce, aby ho zachytil, ale muž zmizel.

Kapistrán nebyl vyloženě špatným křesťanem, měl ve zvyku chodit ke zpovědi, dokonce modlit se hodinky ke cti Panny Marie, avšak nikdy nebyl u přijímání. Nikdy nemyslel na to, že by se stal řeholníkem, a ani o tom uvažovat nechtěl. Vidění se však opakovalo. V těchto vnitřních bojích ztratil zřejmě během krátké chvíle své vlasy, takže byl od té chvíle téměř holohlavý. Tehdy pochopil, že muž, který se mu zjevil, byl svatý František. Tyto těžké chvíle později popsal v dopise příteli takto: „*Bojoval jsem proti Bohu jako Izrael.*“ A jinde o tom řekl: „*Poznal jsem, že je to vůle Boha, abych opustil svět a sloužil Jemu.*“ 22. července 1415, na den sv. Marie Magdalény, kajícnice, se rozhodl: to je oficiální datum jeho konverze. Připomeňme, že je to pouhých 14 dní po upálení Jana Husa v Kostnici.

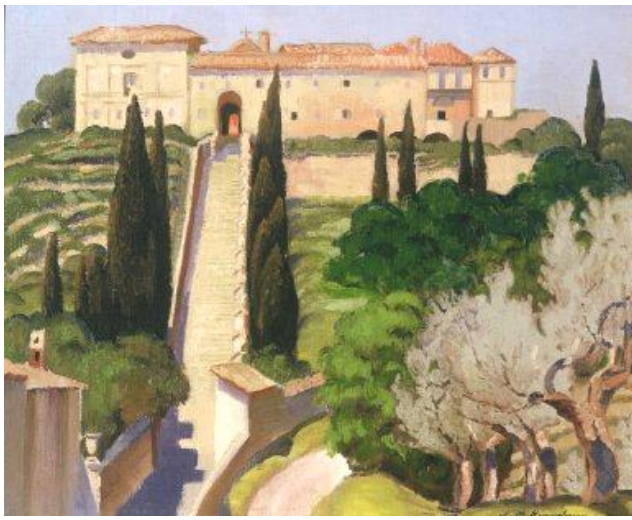

II.2. K Menším bratřím observantům

Za výkupné 40 dukátů byl propuštěn, Jan se vrátil do Perugie, prodal své knihy, šaty i vše ostatní, aby získal sumu nezbytnou k výkupnému. Pak si předsevzal další věc, kterou chtěl odevzdat svou prestiž. Bídě oblečen, na hlavě s jakousi mitrou z papíru, tzv. „mitru hanby“, na níž sepsal svá pochopená provinění, projížděl Perugií na oslu posazen čelem dozadu, takže se mu lidé smáli a děti po něm házeli kamení. Tak se celé město dovědělo, že *messer* Jan už neexistuje, na jeho místě zde jezdí jakýsi hlupák, blázen. Byl to snad zároveň lék na jeho vlastnosti, jak o sobě pak říkal: z povahy jsem prohnanější než démon a pyšnější než satan.

Zbylo ještě zřejmě to nejtěžší, ale i k tomu se odhodlal. Jel do Capestrana s úmyslem naplnit jaksi obět sebe jako člověka. Svě matce, která ještě žila, zanechal celý svůj majetek. Svě ženě vrátil věno a dal prohlásit jako za neplatné jejich manželství, právními termíny jako *ratum* a *non consumatum*.

Svých pět nepřátel, kteří kdysi vyhladili jeho rodinu, se vydal navštívit v jejich domech a poprosil je o odpuštění, protože je dosud nenáviděl. S celým postupem se však nedokázala smířit jeho žena, která ještě dalších deset let čekala, zda se k ní nevrátí.

Po těchto událostech se vrátil a vystoupil – můžeme říci doslova (viz obr. cesty, která stoupala ke konventu za hradbami města) do konventu na Monteripido, což je místo nad městem Perugia, kde byl – a je tam dodnes - klášter františkánů observantů. Tam ve svých třiceti letech požádal, aby byl přijat do noviciátu. 4. října 1415 si oblékl františkánský hábit. Monteripido byl jedním z asi 30-40 konventů františkánské observance, které tehdy byly v Itálii. Observance byla snahou o

reformu františkánského řádu a její cesta k oficiálnímu uznání byla dlouhá a ne bezbolestná. S příchodem takových osobností, jako byli Bernardin Sienský a právě Kapistrán, vstoupila observance do nové etapy, která jí výrazně ovlivnila. Teď však ještě asi těžko mohl někdo tušit, co tento novic přinese: že se stane skutečným vůdcem a velkým organizátorem observantské reformy.

Nemohl se asi stát rázem světcem člověk, který byl do té chvíle podle svých slov „*pyšný jako satan a vychytralejší než ďábel*“. Jeho představeným se však stal laický bratr Onofrio, člověk drsný stejně jako moudrý, který si nenechal ujít žádnou příležitost, aby dal pocítit neznalému novici určité pokoření, neboť nebyl schopen dělat ty nejprostší práce v konventu a jeho pyšná povaha mu byla asi tím největším protivníkem.

II.3. Kazatel a reformátor

4. října 1416 složil Kapistrán řeholní sliby a s nadšením se dal do studia teologie. Už roku 1417 se datuje jeho kněžské svěcení, stejně jako počátek kazatelské činnosti a boje proti heretickému hnutí *fraticellů*. V té době zároveň probíhal, jak už jsme říkali, kostnický koncil. Roku 1418, když se nově zvolený papež Martin V. vracel, byl Kapistrán určen, aby měl promluvu na slavnostním setkání. Obdržel od papeže posláni inkvizitora, který měl účinně řešit problémy *s fraticellskou* sektou. Samozřejmě, že mu často v takových otázkách pomáhalo jeho právnické vzdělání.

Jako františkán v sobě nosil touhu po mučednictví při obraně víry. Ale byl především pastýřem duší, který svým kázáním nešetřil nikoho, ani třeba hazardní hry, i když prospívaly finančnímu stavu papežského státu. Jeho kázání mělo v podstatě tři části: evangelium, mystická teologie, scholastická teologie. Kromě jiných úkolů je třeba zmínit to, že se stával někdy při velkých sporech zprostředkovatelem míru, smíření znovunastolení řádu, což bylo jedním z vrcholů jeho putovní kazatelské činnosti.

I když třeba v českých zemích většinou autoři popisují Kapistrána za člověka fanatického, který sem přišel vnést nesvár, v Itálii i jinde je znám jako muž, který naopak přinášel pokoj a usmiřoval znesvářené strany. Různé spory, které uklidňoval, zasahovaly mnohé oblasti: ať příbuzenské vztahy, situaci ve františkánském řádu, ale také mezi mocnými muži světa i církve. Podle někoho dokonce zakoušel strach z rozdělení, bojů, schizmat, protože škodily člověku a duchovním hodnotám. Mikuláš da Fara, jeden z Kapistránových současníků a životopisců, napsal: „*(Bernardin) pokoj kázal, (Kapistrán) jej budoval uprostřed nesváří*“.

Jeho život byl tedy vyslanectvím pokoje, zprostředkoval pokoj mezi papežstvím a Neapolským královstvím, mezi Evženem IV. a Alfonsem Aragonským, mezi Aragonskými a Aquilou, mezi rozkmitřenými bernardýnkami v Sulmoně, mezi městem Gent a Filipem Dobrotivým, mezi císařem Fridrichem III. a králem Ladislavem.

Klasickým příkladem toho bylo řešení starobylého a vážného sporu mezi městy Ortona a Lanciano v jeho rodném kraji Abruzzo, sporu, který se vlekl po dvě staletí. Šlo o problém stavby přístavu, který stál už obě strany také obětí na životech. Při novém vyostření Kapistrán využil svého charismatu, získal si důvěru obou stran a připravil podmínky míru; ustanovil také komisi, která měla být zárukou dodržování míru pro budoucnost. Jako trvalé znamení pokoje byl v obou městech vystavěn klášter františkánů observantů, jeden, ten v Lancianu, znám důvěrně ze svého pobytu v Itálii. Ještě ve 20. století byla na tuto připomínku ke konventu přistavěna (nepoměrně vysoká) „zvonce pokoje“ o výšce 70 metrů.¹

II.4. Účast na sporu o Jméno Ježíš

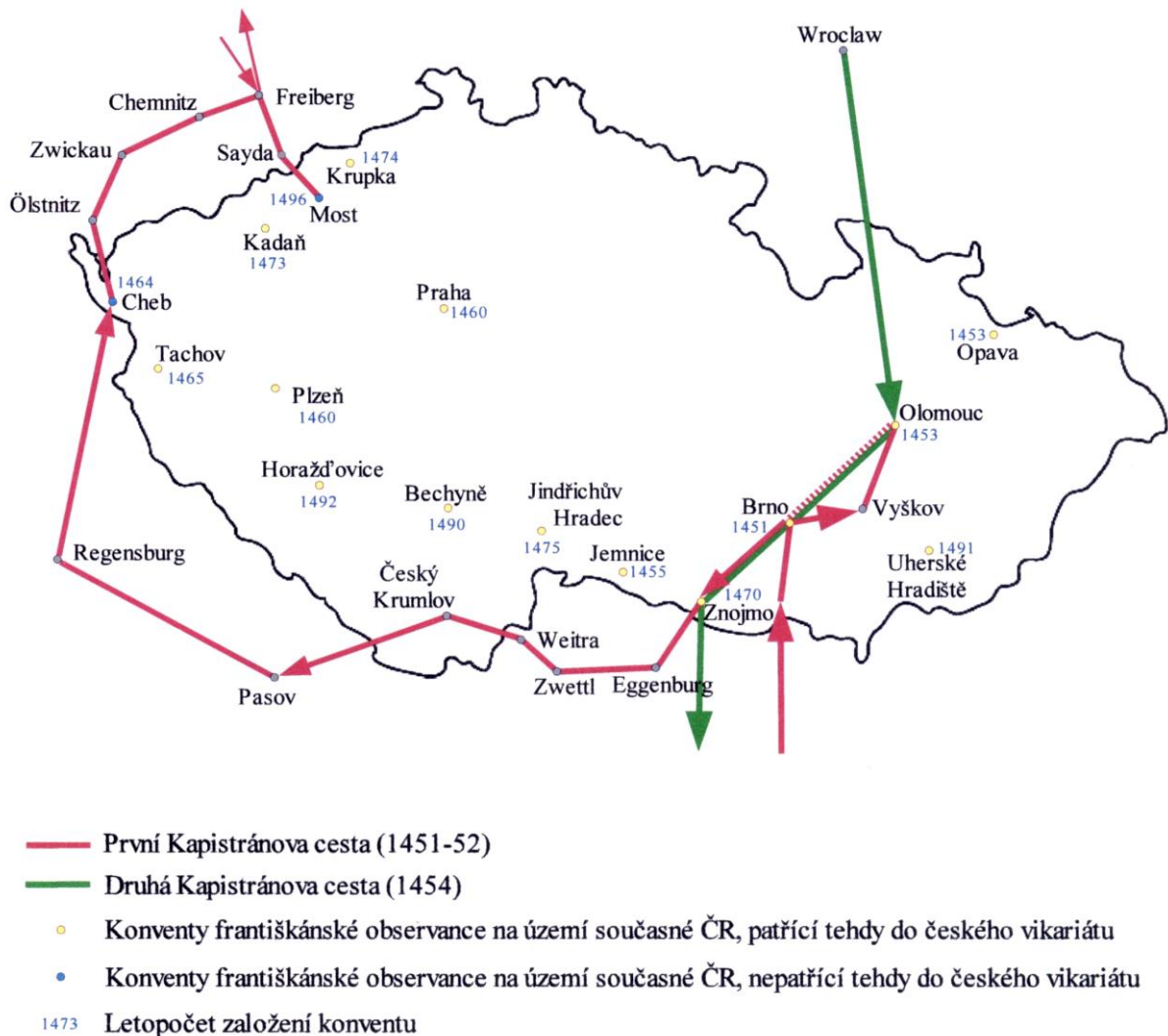
Někdy roku 1426-27 vznikl v Římě spor v otázce kultu nejsvětějšího Jména Ježíš, který šířil Bernardin Sienský a pro který byl povolán do Říma k procesu. Když se Jan doslechl o závažnosti celé věci, přerušil svůj postní cyklus kázání v městě v městě Rieti, šel do Aquily, aby si tam vzal knihy potřebné k disputacím a vydal se do Říma. V Aquile ovšem strhl svým hlasem zástupy, takže se k němu přidalo mnoho lidí, ať z úcty k Bernardinovi nebo ze zvědavosti, a odtud přivedl do Říma na náměstí sv. Petra procesí zřejmě tisíců lidí s deskou a vlajkou, na nichž bylo Ježíšovo Jméno zpodobeno. Při diskusích Kapistrán mohl vynaložit veškeré svoje schopnosti a znalosti teologické a právní. Při vlastním procesu před papežem Martinem V. ve Vatikánu, žalobce v disputaci s Kapistránem zdánlivě logicky shrnul: *„Když bratr Bernardin... káže na shromáždění, dává na tabulku namalovat jméno Ježíš, zdobí je paprsky a různými vážnými motivy přesvědčuje lid, aby klekl na kolena a klaněl se tomu, což je neslýchaná novinka. Věž, blažený Otče, je obecně rozšířený axiom, přijímaný všemi moudrými, že veškeré novinky ve víře jsou protivné a nebezpečné, proto mají být odstraněny a zcela zavrženy, protože je to proti Písmu svatému.“* Kapistrán se v následné obhajobě proto zaměřil právě na tuto totální slabinu obžaloby, že totiž úcta ke jménu Ježíš je proti Písmu svatému, čímž díky své schopnosti a paměti rozbil argumenty žalobce na cimprcampr. I to byl jeden z důvodů úspěchu obhajoby. Rozhodnutí nakonec padlo ve prospěch Bernardina, i když situaci to úplně neuklidnilo (srov. 2. část skript).

II.5. Kapistránovo působení v českých zemích, zvláště v Brně

Zvláště závěr Kapistránova života byl poznamenán usilovným cestováním. Poté co byl ve Francii, Španělsku, na Sicílii atd., vydal se roku 1451 na sever od Alp, prošel Rakousko (1451), Moravu a Slezsko (1451-2), Bavorsko, Durynsko, Sasko, Lužici, Slezsko (1452-3),

¹ Iniciátorem byl františkán Giustino D'Orsogna. Požehnal ji přímo papež Pavel VI. 4. října 1970.

Polsko (1453-4). Pak přes Slezsko a Moravu putoval na jih, aby se angažoval v přípravě na obranu proti Turkům, kteří předtím 29. května 1453 dobyli Cařihrad a začali ohrožovat Evropu invazí z Balkánu.

Kapistrán přijal vyslání do českých zemí, ve kterých po husitských válkách stále probíhala jednání s Římem o narovnání vztahů, ale většina obyvatel se stále držela podobojí, utrakvismu. Nebyl tedy vyslán jako oficiální papežský *legát*, kterým byl tehdy Mikuláš Kusánský, ale jako *komisař*, nebo spíše hlavně jakýsi misionář a člověk, který obstál už v jiných velmi složitých posláních. Zde se příliš nebudeme zabývat celou složitou problematikou Kapistránovy mise, nakonec z větší části pro tento vytýčený cíl neúspěšné. Čeští autoři jsou většinou v tomto ohledu velmi kritičtí. Zdá se, že Kapistrán se svou přirozenou houževnatostí, bojovností a razancí nedokázal dostatečně citlivě diagnostikovat složitou situaci české církve a odlišit její kladné a záporné stránky. Nepopíratelnou zásluhu však má na rozšíření observance k nám. Ještě za jeho života na Moravě (v širším slova smyslu) vznikly čtyři observantské konventy, Brno 1451, Olomouc 1453, Opava 1453 a Jemnice 1455, a kaple sv. Bernardina (1454) ve Znojmě zřejmě s výhledem na brzké vystavění konventu, jež se oddálilo (1470). Důležitým pramenem je zde Kapistránův

životopis napsaný jeho žákem a průvodcem, Kryštofem z Varese, který byl také spojen s počátky krátce na to vzniklé rakousko-česko-polské provincie bratří observantů, již Kapistrán založil v roce 1452.² Kapistrán se pak stal patronem v roce 1469 nově vzniklé samostatné české provincie (terminologicky tehdy ještě vikariátu), i když jeho patronství bylo kolem roku 1600 – když provincie téměř vymřela – zapomenuto, ale dokládá to do nedávna mylně vykládaná provinční pečeť, na níž je Kapistrán zobrazen v ikonografii, která se brzy přestala používat.

Kapistrán navštívil Brno dokonce třikrát, dvakrát v roce 1451 a jednou v roce 1454. Není jistý jeho den prvního příjezdu, víme, že 27. července 1451 ještě kázal ve Vídni, 31. už byl činný v Brně. Nikde v českých zemích nevykonal Kapistrán tolik zázraků jako v Brně. Deník Kryštofa z Varese udává celou řadu hluchých, němých, chromých, slepých atd., které uzdravil. V seznamu uzdravených se nachází i vikář chrámu sv. Petra. Nejvíce nemocných uzdravil ve svátek Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna), a sice většinou hluchých, prý na potupu zatvrzelé hluchoty husitské vůči svaté pravdě. Největší zázrak vykonal hned 1. srpna, kdy vzkřísil z mrtvých jakéhosi Gabriela ze Starého Brna.

V Brně měl také Kapistrán svůj, můžeme říci, největší misionářský úspěch, když se na základě jeho kázání obrátil z utrakvismu ke katolictví významný šlechtic. Byl to Beneš Černohorský z Boskovic, podkomoří markrabství moravského i s celou svou rodinou. Formální přijetí do církve se uskutečnilo 1. srpna. Beneš před biskupem, před Kapistránem a před množstvím shromážděného lidu vyznal, že zbloudil; na znamení lítosti klekl veřejně na brněnském náměstí před Kapistránem jako zároveň inkvizitorem pro tyto účely a odpřísáhl své omyly. Rozhřešení a přijetí do církve se pak odehrálo už v soukromí. Benešův syn Tas (Protasius) se stal později olomouckým biskupem, a to dost významným. Je třeba však říct, že tento skutek obrácení mocného muže byl spíše ojedinělý. V tom smyslu právě Kapistránova mise úspěšná příliš nebyla, protože zároveň donutila utrakvismus zmobilizovat všechny své síly a sjednotit se. Určitých výsledků ovšem také dosáhl, ovšem omezených, protože jeho vliv se projevil uvnitř velkých měst, kde kázal (Brno, Olomouc, Znojmo).

V Brně Kapistrán kázal na náměstí před kapitulním kostelem sv. Petra, tj. před nynější katedrálou. Jeho kázání překládal z latiny pomocný olomoucký biskup Vilém z Kolína, což byl nejvyšší církevní činitel tehdy v Brně. Když si uvědomíme, že kázání trvalo několik hodin a překladem se ještě prodloužilo, jistě to byla věc náročná.

Kapistrán samozřejmě nešetřil utrakvisty kritikou, takže mu někteří páni brzy po jeho příchodu do Brna dali výstrahu, aby se mírnil, nechce-li mít nepříjemnosti. Kapistrán to sice slíbil, ale na kazatelně se nechal dál unášet svým temperamentem a spíše ještě přidal. Tady můžeme také pochopit, že napětí postupně narůstalo a předeslalo další vývoj, neboť byl Kapistránovi vlastně zablokován vstup do nitra Čecha hlavně do Prahy.

² Sám Kapistrán předsedal první kapitule ve Vídni v konventu sv. Theobalda 8. září 1452.

15. srpna se Kapistrán vydal přes Vyškov směrem na Olomouc. Už předtím však byly zřejmě podniknuty první kroky k tomu, aby v Brně vznikl první observantský konvent v českých zemích. Z Olomouce se vrátil Kapistrán opět do Brna. Nacházíme ho zde už zase 7. září. Naplno se zřejmě věnoval založení nového konventu, což se ještě téhož roku přes obtíže podařilo před svátkem sv. Šimona a Judy s pomocí biskupa Viléma z Kolína. Kapistrán navazoval styky i se zámožnými měšťany, kteří by ho podpořili. Značné služby prokázal Kapistránovi brněnský cech

pekařů, a proto obdržel 12. září list filiace, tj. účast na všemožných dobrech celého řádu, což se dá chápat také jako jakési přijetí do širšího společenství řádu. Brněnští pekaři také později ctili sv. Jana Kapistrána jako svého patrona. Klášter sv. Bernardina byl založen na jih od Petrova, na kraji 5. nástupiště dnešního hlavního vlakového nádraží. Uvedení bratří však se Kapistrán nedočkal, z Brna se vydal na jih do Znojma, kde už 23. září působil.

Potřetí se do Brna dostal až po třech letech a nemáme o tom zřejmě nějaký vyloženě konkrétní doklad, jen vysokou pravděpodobnost, když totiž známe jeho zvyky nebo vůbec zvyky františkánů na cestách, kdy jejich kláštery tvořily pevné body při cestování.

Samostatnou kapitolou by byl výčet snah Jana Kapistrána, při jehož české misi byla Praha prvořadým cílem; vynaložil proto velké úsilí, aby se do ní dostal. Časem napsal papeži, že se jeho jazyka Pražané bojí víc než třiceti tisíc ozbrojenců, i kdyby se utábořili před branami města. Jeho touhu vystihuje i proroctví zaznamenané v řadě pramenů a spisů, které vyslovil buď počátkem června 1452, nebo spíše později, v roce 1454. Přes vytrvalé úsilí již nikdy do Čech nevrátil, neboť roku 1454 prošel už jen Slezskem a Moravou ze severu na jih. Své bratry observanty, které do Čech sám uvedl, v tomto výroku přirovnal k štěňatům: i když se on do Prahy nedostal, jeho štěňata tam brzy vstoupí (a případně „budou tam štěkat“). Přestože to z hlediska pevných pozic utrakvismu v Praze vypadalo spíše jako utopie, jeho předpověď se skutečně splnila již po několika letech. Bratry observanty uvedl do Prahy - jak tomu nahrávala momentální politická situace - paradoxně „husitský“ král Jiří z Poděbrad, a to do zbořenin opuštěného kláštera sv. Ambrože.

II.6. Obrana Bělehradu roku 1456

Kapistrán hned od chvíle, kdy se dověděl o pádu Cařihradu, měl úmysl povzbuzovat ke křížové výpravě proti Turkům. Už v září 1453 papež Mikuláš V. vydal bulu, aby roznítil nový zájem o věc. Křesťanské evropské mocnosti byly napomenuty, aby zachovaly mezi sebou pokoj. Nelze zde popsat v krátkosti všechny problémy. Situace se nakonec v roce 1456 vyvinula tak, že bylo třeba jednat rychle. Vojsko se dávalo dohromady, v Uhersku asi 40 000 vojáků, ale bylo třeba více času, než dorazí k Bělehradu. Křižáků, které Kapistrán získal k obraně pro momentální okamžik, bylo nemnoho, často to nebyli vojáci zvyklí boje, ale spíš pitoreskním zástupem tvořeným lidmi všeho druhu: církevní osoby i laici, řeholníci, terciáři, poustevníci, sedláci, chudáci. Neměli kopí ale jen meče a jiné příležitostné nástroje či zbraně.

Jeden převor z poustevny dorazil se sedmi řeholními bratry, kteří na sobě měli řeholní hábit a pod ním brnění. Boje se spolu s křižáky účastnili i příslušníci různých skupin, třeba heretických, a také Židé. To samo svědčí o tom, jak si lidé uvědomovali přicházející nebezpečí.

Kapistránovi se dostalo prožitku před odjezdem z Velkého Varadinu. Během slavení bohoslužby měl vidění, které popisují tři životopisci. Bylo to vidění šípu letícího z nebe na oltář, na kterém bylo zlatými písmeny napsáno: „*Neboj se, Jane! Vyjeď ihned! V síle mého Jména a svatého Kříže přineseš vítězství nad Turky!*“

V táboře byla snaha držet velký pořádek a připravit se na bitvu duchovně. Byla zde snaha dát konkrétně první místo Ježíšovi. Tábor křižáků se tak přeměnil na jakýsi duchovní tábor, kde měla panovat snaha o porozumění, duch pokání, oběti, ticha, modlitby, a kde se lidé připravovali na boj ve Jménu Ježíš.

V noci na 21. července měli vůdcové křesťanského vojska válečnou poradou, protože Hunyadi dostal zprávy, že příští den Turci zahájí útok. Zdá se, že šlo o enormně vypjatý okamžik. Stejně jako kardinál legát Carvajal v předchozích dnech, tak i Hunyadi byl při nočním setkání názoru, že situace je neudržitelná. S Turky měl už dříve úspěšné zkušenosti, ale nyní byly hradby pevnosti rozbité, nebyla zde křesťanská knížata k vedení vojska, křižáci nebyli patřičně vyškoleni k boji. Carvajal už předtím tvrdil, že nemá cenu se odvažovat boje, neboť je to cesta ke katastrofě. Zůstávala tedy jen jediná možnost: vyklidit město, byť i třeba v posledním okamžiku. Vždyť přechody Dunaje byly ještě pevně v rukou křesťanů. Zdá se tedy, že Hunyadi byl pro stažení, aby se vyhnulo nejhoršímu.

Kapistrán byl však neústupný. Na návrhy velitele odpovídal s nezlomnou důvěrou v Boží zásah. Podpořil ho i Jan Roth, sekretář krále Ladislava. Podle Hofera se cítil Hunyadi jaksi nucen k podpoře Kapistrána, který byl ochoten pustit se do boje i jen se svými lidmi. Proto Hunyadi nechal část svých vojáků v pevnosti, sám se rozhodl sledovat boj z povzdálí z lodí a vyčkat dalšího vývoje.

Za svěžích večerních hodin začal útok. Strach musel vyvolávat bojový zpěv Turků, ale i křesťané začali zpívat své písně a hlasitě volat Jméno Ježíš. Na praporecích byl podle Tagliacozza na jedné straně zobrazen kříž, na druhé straně většinou některý františkánský světec. Očitý svědek Tagliacozzo to komentuje s tím, že „*tato křížová výprava prožívána jen chudými, ne bohatými*“. V křesťanských řadách pomáhaly i ženy.

Není možné zabývat se zde všemi detaily asi nesmírně dramatického vývoje. Přes všechnu odvalu obránců se v prvních nočních hodinách zdálo, že se potvrzují obavy Hunyadyho. Mnohem početnější nepřítel pronikl do města, ale byl zase vytlačen. Kapistrán, přestože dostal zprávu od Hunyadyho, že město je ztraceno, neztrácel duchapřítomnost a poslal nové posily.

K půlnoci boj kulminoval. Jedna turecká divize v počtu 600-700 vojáků opět pronikla do města. V té chvíli lidé Hunyadyho podle Hofera opustili pevnost a vystoupili na lodi. Když se Turci tlačili dovnitř za divokého boje, obránci se uchýlili k poslednímu prostředku, který slavil úspěch už v roce 1440. Bylo připraveno množství svazků suchých větví posypaných sirným prachem, smůlou a jiným materiálem. Na povel byla celá masa zapálena a vržena na útočníky. Efekt tohoto vrženého ohně musel být hrozný, snad ještě víc než skutečné škody způsobené nepříteli. Vysoké plameny vystrašili i další šiky, které pronikly do města na jiných místech. Obláhatelé se stáhli. Svítalo na den sv. Máří Magdaleny 22. července. Očitý svědek Giovanni da Tagliacozzo píše, že příkop byl plný spálených těl janičárů.

Hunyadi se rychle vrátil do města, ale nezůstal tam dlouho.

Dal nezbytná nařízení, avšak nedůvěřoval zřejmě klidu situace. Přesto zřejmě vše nasvědčuje tomu, že Turci se začali připravovat na odsun. Kolem poledního se odehrála věc, kterou Hunyadi nechtěl. Začala nenápadně. Jedna nevelká skupina křižáků napadla před městem jinou skupinu Turků. Ti začali prchat, možná také proto, že chtěli vylákat ven další oddíly. To se také stalo. Z města se vyhnal velký počet obránců, snad jeden tisíc. Bylo to nerozvážné jednání, které odporovalo příkazu Hunyadyho. Tehdy se odehrály věci, které byly pak našemu světcovi vyčítány a dostaly se do procesu svatořečení. Kapistrán z hradeb viděl tuto nerozvážnost a snažil se své lidi zavolat zpět. Když však nemohl zavolat své lidi zpět (jak také napsal ve zprávě papeži), rozhodl se vydat rozkazy k řešení situace, aby nepadli do léčky. Křižáci se tak dostali na druhý břeh řeky Sávy a vydali mocný válečný pokřik. Stále nové šiky se tlačily dopředu a Turci se dali na ústup do svých obranných pozic. Křesťané se divoce vrhli na nepřátelské baterie a téměř bez boje se zmocnili tří linií obrany.

V té chvíli Jan Kapistrán odložil stranou každou opatrnost, protože v tom, co se dělo, viděl působení Boží ruky. Stařec ještě jednou porušil zákaz Hunyadyho a dal rozkaz pronásledovat nepřítel. Jeho dva spolubratři, Tagliacozzo a Ambrož, se ho snažili zadržet, ale on je odbyl: „Čtyřicet let jsem čekal na toto výtečné sousto...; kdo se bojí, ať se vrátí zpátky!“ Hořel bojovností a opíraje se o hůl, ač extrémně vyčerpan, pustil se za křižáky. Dále pak přesně nevíme, co se dělo. Víme jen, že Kapistrán se vyšplhal na hromadu hlíny mezi děly, nad bojujícími, viditelný zdálky, za svištění kulek, po boku s vlajkonošem. V ruce s křížem, zvonivým hlasem povzbuzoval bojovníky a prosil nebesa o pomoc. Mimo jiné řečeno, Kapistrán (v době bitvy už sedmdesátiletý vyschlý stařec), mohl prokázat svou výtečnou kondici cepovanou lety života putujícího kazatele. Na nohou nebo na koni, byl stále všude, kde bylo třeba. V 17 dnech naspal pouze sedm hodin, jedl jednou za dva až tři dny trochu chleba a pil víno smíšené s vodou. Nesundal si ze sebe za celou dobu ani svůj hábit.

Se setměním nastal konec boje. A tak ze situace, která byla považována za ztracenou, se prakticky stalo vítězství křesťanských obránců.

Když Hofer hodnotí všechny zprávy o bitvě, které měl k dispozici, a srovnává je s dopisy, které o tom píše Kapistrán, soudí, že Jan Kapistrán o sobě nepřehání.³ Je samozřejmě nutné, i když těžké, zhodnotit roli všech tří vůdčích křesťanských osobností, které měli na událostech svůj podíl: Hunyadi, Carvajal, Kapistrán. Kapistránův životopisec Giovanni da Tagliacozzo, přítomný u bitvy, to hodnotí takto: „*Bělehrad byl zachráněn zásluhou a díky neúnavné aktivitě a modlitbě Otce.*“ Podle událostí z června a července 1456 Hofer soudí, že bez Kapistrána by zřejmě nedošlo ani k pokusu zachránit Bělehrad, pevnost by padla Turkům do rukou. Šiky křižáků, které tvořily část obránců města, povolal, shromáždil, zorganizoval on. Z velké části tito lidé přišli jen díky jemu. I když nelze zmenšit roli dalších dvou, Hofer píše, že Kapistrán jaksí zachránil Bělehrad třikrát: když do Slankamenu přivedl vzpouzejícího se Hunyadyho, aby prorazil zahrazení řeky od Turků; za druhé když těsně před hlavním tureckým obléháním zamítal návrh vyklidit město; za třetí když při nočním obležení, zatímco Hunyadi se nacházel na „pozorovací lodi“, i cenný Szilágyi opustil pevnost a mnozí obyvatelé uprchnuli, takže Hunyadi si byl jist ztrátou města, zatímco Kapistrán s neotřesitelnou vírou ve vítězství a vlastně navzdory jiným pokračoval v řízení obranných prací a pomoci. Kardinál Carvajal nakonec dorazil spolu s lépe vyzbrojenými posilami až týden po bitvě. Mezitím se začal díky nepohřbenému množství těl šířit mor a jednou z jeho obětí se stal i Hunyadi. Zemřel 11. srpna v Semlinu.

Také misie Jana Kapistrána byla u konce a sestra smrt ho očekávala. Jeho vážné obtíže s horečkou začaly už 6. srpna. 1. září dorazil do Ilóku na břehu řeky Drávy. Tam zemřel 23. října 1456 a byl pohřben v kostele bratří. O dost později Ilók padl do rukou Turků a Kapistránovy ostatky byly ztraceny, snad přeneseny v letech 1519-21 jinam.

Za působení Bernardina a Kapistrána můžeme přibližně počítat, že když Bernardin umíral v roce 1444, měli observanti asi tak 4000 členů a 230 konventů. To ovšem ještě nezačala Kapistránova mise (1451) na sever, také do našich zemí, kde zakládal další domy a přijímal bratry. V Itálii v letech 1447-50 bylo 50 domů a observantů asi 5000. Kapistrán tvrdil, že mladých, kteří vstoupili do observance z jeho impulsu, bylo kolem 4000.⁴

II.7. Vztah k Židům a překážky svatořečení

Janu Kapistránovi bývá vyčítán jeho postoj vůči Židům, například v otázce jejich vyhnání z Wroclavi, případně otázka Olomouce nebo Brna. Hofer pro české země shledává tyto výtky jako neopodstatněné, ale různí autoři v tom naopak Kapistránovo působení vidí. V tom celém je pro mě obtížné posoudit celou problematiku, jíž jsem se více nevěnoval a jež je dost komplikovaná. Je třeba se však dívat na věc pohledem jeho doby. Dále je třeba vidět celou věc v kontextu šíření františkánské observance, která začínala mít větší ambice, a právě někteří observantští kazatelé projevovali antijudaismus, i když ostře napadali soudobou lichvu a začali posléze zakládat tzv. Hory piety, instituce, které měly lichvě čelit. Podle Andreozziho např. Kapistrán nedělal nic jiného, než respektoval již existující zákony. Židům měla být

³ Giovanni HOFER. *Giovanni da Capestrano. Una vita spesa nella lotta per la riforma della Chiesa*. L'Aquila 1955, 682-684.

⁴ M. FOIS, *La questione degli studi nell'Osservanza e la soluzione di S. Bernardino da Siena*, in D. MAFFEI-P. NARDI (ed.), *Atti del Simposio internazionale Cateriniano-Bernardiniano (Siena, 17-20 aprile 1980)*, Siena 1982, 493.

zajištěna ochrana před pronásledováním, křesťanům ochrana před špatným vlivem a ekonomickým zneužíváním. Faktem však je, že Kapistrán protivníkem Židů byl a dnes s jeho postojem rozhodně nelze souhlasit.⁵ Také je však pravda, že ani po dvou stech letech, když je v *Procesu Kapistránova svatořečení* prezentováno několik námitek, které je třeba vyvracet, není tato židovská otázka přítomná jako věc přitěžující.⁶

K námitkám v procesu se ještě vrátíme pro pohled z druhé strany na jeho osobnost. Zachoval se nám například dokument relací, tak jak proběhly v letech asi 1649-50. Jsou zde opakovaně prezentovány námitky, které předložil promotor víry Francesco de Rubeis v Sulmoně. Námitky jsou následující:

1) Podiv Lukáše Waddinga, historika a editora františkánského řádu, nad tím, že Jan Kapistrán nebyl svatořečen ani po dvou staletích snah o kanonizaci. 2) Námitky papežského legáta kardinála Carvajala. Ten odpovídal těm, kdo velebili Kapistránovy skutky, že Kapistrán byl *nerozvážný, ztřeštěný*, protože výpadem naslepo z vojenského ležení v bitvě u Bělehradu uvedl do nejvyššího nebezpečí křesťanstvo; 3) Podle Eneáše Silvia Piccolominiho, budoucího papeže Pia II., byl *chtivý pomíjivé slávy*, neboť nesl palmu vítězství spíše šťastného než obezřetného; dále že byl *vznětlivý* a ostrými slovy zraňoval posluchače, když mluvil z kazatelny. 4) Giovanni Maggiore a jiní historikové o něm tvrdili, že měl v sobě *neřest ambice*. 5) Epizoda s českým vojákem v bitvě u Bělehradu. Podle ní se při bitvě dostal jeden turecký voják na hradby města, aby tam vztyčil prapor s půlměsícem a povzbudil tak útočníky. Jeden český (příp. maďarský) voják mu v tom chtěl zabránit, a proto se zeptal Kapistrána, jestli myslí, že bude spasena jeho duše, když se spolu s tímto Turkem vrhne dolů z hradeb. Kapistrán mu prý odpověděl: „Bude bezpochyby spasena“. Voják se pak vrhl s Turkem dolů. Na tuto námitku pak obhájci odpovídali spíše zpochybněním její historičnosti, protože se zdá takový dialog v boji nepravděpodobný. 6) Že v posledních chvílích svého života rozdal své knihy a věci svévolně a tak porušil slib chudoby.

K těmto námitkám se měli pak další účastníci procesu vyjádřit a snažili se je vyvrátit. Kapistrán byl pak svatořečen 16. října 1690 za pontifikátu papeže Alexandra VIII., tedy 234 let po své smrti. Papež předsedal slavnosti, při níž byli svatořečeni také Lorenzo Giustiniani, Paschal Baylon, Jan z Boha a Giovanni da S. Facondo.

III. Spiritualita františkánského bratra misionáře podle Kapistrána

Z konstitucí, které připravil Jan Kapistrán na Alverně pro cismontánskou část řádu s datem 24. září 1443,⁷ vidíme jeho přibližný ideál bratra - rozhodně neměl být z cukru. Jistý obrázek si můžeme udělat z komentáře ke 12. kapitole řehole, v níž se také mluví o těch, kdo by chtěli jít mezi nevěřící, noví kandidáti misíí měli splňovat: měli si být jisti nadpřirozenou povahou

⁵ Např. Kapistránova shrnující slova: „Musíme je proto podezřívát; jsou to naši nepřátelé, jak je veřejně známo; ukřižovali našeho Pána Ježíše Krista“. Národní knihovna ve Vídni, Cod. 3704, list 168 v; srov. G. HOFER, 529.

⁶ V rámci svědomitosti je třeba říct, že v procesu se o Židech mluví, ale v negativním nádechu, zřejmě proto, že byli chápáni a posuzováni v souvislosti s lichvou.

⁷ *Constitutiones Beati P. Fratris Joannis de Capistrano*. In: Amandus HERMANN. *Capistranus Triumphans, seu Historia Fundamentalis de Sancto Joanne Capistrano, Ordinis Minorum Insigni Regularis Observantiae Propagatore*, Coloniae 1700, 206-219.

svého povolání; to je možné pouze tehdy, když zvládnou své osobní choutky a touhy. Představený měl zaručit, že kandidáti jsou vhodní ve vnitřním i vnějším smyslu.

Vnitřní kvality: „*mají být horliví duchem, stabilní ve víře, velkodušní a pevní v naději, planoucí činnou láskou, rozvážní opatrností, přímí spravedlností, pevní stálostí, skromní střídmostí, pokorní v uvažování, trpěliví v soužení, vlídní v jednání, povzneseni a odděleni od veškerých ambicí jak lidských, tak světských, zcela zapáleni láskou k Bohu a k bližnímu. Aby především zjevovali slávu Boží moci, pravdy a dobroty, aby byli připraveni podstoupit mučednictví pro získání úplné spásy bližních, a to i nepřátel. Ať jsou ti, kterým je dáno svolení, vyzkoušeni v řeholní kázni, po důkladném předchozím vyzkoušení, jestli jsou pečlivými zachovavateli své řehole, pod slibem poslušnosti, chudoby a čistoty; aby v Božích chválách a modlitbách, v bděních a postech, v pracích i cvičeních ducha, téměř mrtví světu a žijící Bohu, aniž by jim něco muselo být vytknuto a chvályhodní, vzkvétali dlouhou vytrvalostí.*“ Vnější kvality: „*Ať jsou tělem zdraví, silní, způsobilí a připravení k výkonu práce, na útrapy a úzkosti, na bití a výsměch, na všechna protivenství i s úzkostmi, aby ve všem zvítězili a zasloužili za vše dosáhnout korunu slávy.*“⁸

To nejlepší však čtenáře teprve čeká. Zakrátko Kapistrán udává výčet různých typů mučednictví, které by misionář mohl podstoupit. „*Vždyť kolik všichni svatí vytrpěli na mučidlech, než bezpečně dosáhli mučednické palmy!*“⁹ Jedni byli natahováni, jiní pak byli týráni železem, jiní páleni ohněm, jiní bičováni důtkami, jiní probodáni, jiní trápeni v kládě, jiní vystaveni nebezpečí moře, jiní zaživa staženi z kůže, jiní drženi v okovech a žalářích, jiní zbaveni jazyka, jiní kamenováni, jiní trápeni chladem, jiní mučeni hladem, jiní při uřezávání rukou nebo usekávání údů lidem ukazováni k potupě, nazí pro jméno Pána snášeli výčítky. Jiným byla trhána prsa, jiným vytrhovány zuby a zdeformována ústa, jiní byli vydáni divokým zvířatům a jedovatým hadům, jiní vrženi ze skal nebo z vysokých stěn, jiní rozřiznuti na půl jako strom, jiným byl jeden úd po druhém odseknut od těla, jiným byly utrženy bradavky, jiní byli ukřižováni, jiní setnuti, jiní dáni do vroucího oleje, jiní taženi za hroznými koňmi, jiní hozeni nazí na trní a smýkáni. Z těchto a různých dalších trestů, trýznění a mučení pro Jméno Ježíš, nuzní, sužováni, trápeni ti, jichž svět nebyl hoden, dosáhli nebeského království. (...) Méně dokonalé je totiž zemřít s trpělivostí. Ti, kdo touží po tomto životě, když jim nadchází den smrti, zápasí proti sobě, aby následovali Boží vůli. Dokonalejší je žít s trpělivostí a zemřít s touhou, neboť dychtí být zmařeni a být s Kristem. Láska totiž, jak praví Dionýz, je sjednocující síla. (...) Není nic, co by více disponovalo, jak se rychleji a niterněji sjednotí duch člověka ve stavu smrtelné existence s nesmrtelným Bohem, prostým utrpením, jako podstoupení smrti obětované k Boží cti. Je tedy nezbytné, aby po tom milující dokonale toužil, dříve než to obdrží. A když to obdrží, dokonale se radoval.“¹⁰

To je tedy malý nástin spirituality, na níž měl observant jako misionář založit svůj život. Pro pochopení tohoto článku je dobré mít na zřeteli tyto „základy“. Jinak novicové měli konat denně hodinu rozjímání, aby poznali dobře sebe i Boha.

⁸ HERMANN, *Capistranus Triumphans*, 217-218.

⁹ „*Omnnes Sancti quanta passi sunt tormenta, ut securi pervenirent ad palmas martyrii*“. Latinská liturgická antifona.

¹⁰ HERMANN, *Capistranus Triumphans*, 218-219.

IV. Kapistrán patron vojenských kaplanů

Jan Kapistrán před bitvou s Turky u Bělehradu roku 1456 formuloval jakési desatero pro dvanáct bratří, které zavolal, aby mu pomohli v apoštolátu. Jsou to jakási pravidla, která mohou být i dnes vzorem pro vojenské kaplany každé doby a každé národnosti. Toto desatero zní:

1. Láska k vlasti
2. Kázat odvahu a odolnost
3. Nepoužít zbraně proti nepříteli
4. Pečovat o raněné
5. Zachraňovat duše
6. Pochovávat mrtvé
7. Tišit a urovnávat spory
8. Duch modlitby
9. Přijmout každou oběť pro spravedlivou příčinu
10. Konat skutky milosrdenství

Pro řadu důvodů svatého Jana Kapistrána Svatý otec Jan Pavel II. apoštolským listem z 10. února 1984 prohlásil nebeským patronem vojenských kaplanů celého světa.

A. Hermann ve své knize *Capistranus triumphans* uvádí zajímavou poznámku o jednom brněnském granátníkovi nazývaném Jáchym z Kladska, „*pyrobalista brunensis*“. Ten si kolem roku 1650 nechal opsat od jednoho uherského šlechtice modlitbu, kterou složil Jan Kapistrán ve válce proti Turkům. Modlitba měla chránit zbožné křesťanské vojáky v nebezpečí boje.

*Pane Bože, tys neodmítl Setníka, který k tobě přišel,
chválil jsi jeho víru a dovolil mu vykonávat vojenskou službu.
Shlédni na mne, Pane, a chraň mě od zlé a náhlé smrti,
zachovej mě v den boje,
aby mě nepřemohl nepřítel, jenž proti mně stojí,
posilni mě, Bože, oděj mě zbrojí spravedlnosti,
opásej mě mečem Ducha a na mou hlavu vlož přílbu spásy,
abych ve zlý den obstál
nejen před mými viditelnými, ale i neviditelnými nepřáteli,
a vždycky stál připravený a neporažený.
Když je nutno bojovat, posilni mou hrud', zbav mě strachu,
dodej síly, abych byl pevný a sváděl boj Pánův,
oděj mě pláštěm milosrdenství a rozháněj střely (dělové koule),
ať nejsem smrtelně zasažen a vyjdu bez úrazu.
Skrze toho, jenž mě zapsal pod svoji korouhev
a na mé čelo vtiskl znamení +,
triumfální znak vítězství Krista Spasitele, Krále slávy, Krále židovského.
Ve Jménu Otce i Syna i Ducha svatého.*

Dodatek: OSOBNOST SVATÉHO JANA KAPISTRÁNA (1386-1456)

Ottokar Bonmann

Vyšlo v čas. Poutník 7-8/2000, z italštiny přeložil Petr Regalát Beneš z:
Ottokar BONMANN. *La personalità di San Giovanni da Capestrano*. In: *Bullettino della
Deputazione Abruzzese di storia patria*, LXXVI, 1986, 5-20.

V dějinách Evropy XV. století jsou známy tři největší oblasti s výraznou charakteristikou, kterou největší učitelé opakovaně popisují: italská renesance, burgundská dvorská kultura a bohaté, ale mnohotvárné a nepokojné politické rozčlenění německého lidu.

Toto století, jež je charakterizováno výraznými osobnostmi, je zatím více zkoumáno z hlediska profánní kultury. Toto omezení s sebou nese jako nevyhnutný důsledek skutečnost, že osobnosti, které se objevují v každé z těchto tří oblastí, a to zvláště osobnosti církevní a náboženské, nenašli ještě v historii místo, které jim objektivně náleží. Některé z nich, za všechny zde jmenujme jen Jana Kapistrána, nejenom výrazně vystupují nad tyto tři kulturní oblasti, ale mají takový historický přínos, že působí ve službě církvi i za hranicemi Evropy.

1. Prameny

Jedním z nejcennějších pramenů pro životopisné bádání o renesanci, i když ne primárních, je korespondence velkých osobností. Mezi ně je třeba počítat bezpochyby také vznešenou postavu „apoštola Evropy“. Jeho korespondence je mimořádně bohatá, známe dnes více než 700 dopisů (případně částí); nejdelší z nich má 297 stran, většina dalších čítá aspoň několik stran přepsaných ve strojopisu. Ale vědecké zhodnocení a kritická spolehlivost představují mimořádné filologické obtíže.

Kapistrán neshromáždil nikdy kompletní „*corpus epistolarum*“, soubor dopisů. Tyto dopisy nebyly souhrnně nikdy publikovány tiskem, což by umožnilo širší vědeckou diskusi. Texty dopisů jsou uchovávány a - spolu s těmi, které nejsou ještě objevené - rozptýleny po celé Evropě. Mezi dnes známými uchovanými texty je bohužel jen jedno procento napsané vlastní Kapistránovou rukou. Uchované listy jsou téměř všechny jen v kopii. Kázání totiž platila vždy také jako právní doklady, ale dopisy po staletí neměly tuto důležitost. Byla tak malá, jako mají dnes například noviny, denní tisk... Celkově dnes známe z oněch asi 700 dopisů mnohá svědectví textu, která je třeba brát v úvahu. I povaha těchto textů je značně různá; od prostého lístku a listů zdvořilostních k obsáhlým odpovědím na bolavé otázky; existují ve všech možných formách. Některé listy se staly skutečnými traktáty ve vlastním slova smyslu; některé útržky bychom mohli považovat spíš za volné listy nebo letáky než za skutečné dopisy¹¹.

Mezi Kapistránovými listy najdeme korespondenci s téměř všemi velkými osobnostmi své doby, od církevních činitelů až k laikům, se státními úřady, s téměř všemi královskými dvory (Neapol, Milano, Dijon, Anglie, Polsko, Čechy, Uhersko), listy pocházející z císařského dvora i od prostého lidu, který se na něj s dojemnou důvěrou obracel. Můžeme říct, že neexistovala významná otázka projednávaná v první polovině XV. století, která by nebyla obsažena v tomto „*epistolariu*“, souhrnu dopisů. I když ne tak vyčerpávajícím způsobem, jako když mluvil z kazatelny, nabízí Kapistrán ve své korespondenci také osobní zprávy. Ty nám především mohou posloužit jako základ pro náš životopisný profil.

¹¹ Sbíрка listů není ještě kompletní, mnohé důležité archivy i knihovny nebyly ještě systematicky prozkoumány, ani „nejznámější“ rukopisy nebyly „ohledány“, tj. prozkoumány osobně nebo popsány nebo konzultovány ke studiu.

2. Osobnost

Kapistrán je synem italské matky a otce pocházejícího ze severu, který byl podle dobře podložené tradice německý rytíř a našel si novou vlast na jihu, ve vyšší oblasti a v srdci italského Abruzzi, v městečku Capestrano, asi jednu hodinu cesty autem od Aquily. Tam se narodil roku 1386. Je tedy ve svých charakteristických rysech skutečným Italem a to je třeba mít na paměti, když ho později vidíme bojovat například proti husitům. Ale má v sobě také určité rysy severské.

Pro svou konstituci a vrozené vlohy zdědil aspirace k věcem podstatným a tendenci k velkým věcem; oškliví se mu polovičatost, intriky, zpupnost i jen v náznaku. Je typem převážně racionálním a má mimořádnou paměť, která zůstane záviděníhodně jasná a přesná až do posledních dnů jeho života. Právě ona je jeho silnou stránkou. Zdá se naopak, že mu chyběly hudební vlohy. Slovo „hudba“ v jeho spisech prakticky nenajdeme. Nenarazíme zde ani náznakem na poezii - na rozdíl od Bernardina Sienského, který často citoval například Jacopona da Todi, a jiné. Tato absence se může stát téměř vnitřním kritériem pro rozlišení jeho pravých a sporných spisů.

Jeho převážně cholerickejší temperament ho tlačil velmi brzo do prvních řad, tam, kde se v jeho době „děla“ historie. Ve františkánském řádu byl pak téměř nepřetržitě na místech nejdůležitějšího významu, kde mohl mít velký vliv. Je třeba říct, že on to tak chtěl a vyhledával, neboť to považoval za svůj úkol, a jeho současníci mu to nezazlívali a nepovažovali ho za ctižádostivce, když se dokázal tam či onde vpravit do běhu událostí s tím nejlepším výsledkem. Byl rozeným vůdcem a byl jím uznáván bez závisti. Svatý Bernardin ho oceňoval právě pro tyto kvality a papež s císařem ho zahrnovali úkoly. Není jistě bez významu pro věrohodnost osoby fakt, že takovým způsobem se dostávaly do jeho rukou úřady a úkoly téměř spontánně.

Kapistrán si podle svého založení zvolil studium práva. V jeho době, kdy byly obvyklé časté studijní cesty, on zůstal po celých deset let na stejném místě, v Perugii, což byla tehdy nejdůležitější právnická fakulta, a zde poslouchal přednášky jen nemnoha učitelů, ale za to velkých, kterými se později honosil.

Není tedy jedním z dobrodruhů svého století, kteří neměli nikdy dost toho, co viděli a co se učili, a putovali z Padovy do Paříže, z Erfurtu do Oxfordu, z Prahy do Krakova a do Vídně, jako by byli na útěku před sebou samými. Nakonec pak někde zůstali jako státní písaři nebo jako sekretáři, kteří skládají princům dopisy zabarvené humanismem a slavnostně se usmíří s pochlebovačnou prostředností svého století. Kapistrán chtěl jít do první linie, neboť život je skutečně krátký.

V těchto letech se v něm rozvíjí mimořádný smysl pro řád, přímo dychtivost uvádět věci do pořádku. Zdá se, jakoby mu nepořádek a zmatek působily dokonce fyzické potíže. To je vidět třeba v *Consultationes*, které nám zůstaly (tj. v radách o právnických otázkách vyžadovaných písemně a zhotovených většinou ve formě dopisu), jakou radost zakoušel, když vyřešil a dal do pořádku komplikované problémy.

Není pochyb, že takový muž by udělal kariéru, i kdyby zůstal ve službách státu. Byl nějaký čas právním poradcem na dvoře v Neapoli; pak byl poslán jako první soudce do Perugia, která tehdy byla na Neapoli závislá, tedy do centra právní kultury, ze kterého vyšel. Zde také dokonce působil po nějaký čas jako místodržitel, předseda vlády s nejvyšší vojenskou mocí. Měl tehdy 28-29 let.

3. Konverze

Kapistrán mohl být v pokušení dělat ze sebe mocného muže a zvedat pyšně hlavu nad druhé (a možná to také dělal), kdyby se mu nestalo něco, událost, která se stane možno říct klíčem k pochopení tohoto člověka: jeho konverze.

Přišla na něj doslova jako blesk z nebe, skutečně si ji protřpěl a na počátku pro něj neznamenal nic jiného, než naprosté zpřevrácení jeho existence až ke kořenům. Začala jako u mnoha jiných velikánů, u Františka nebo Ignáce, uvězněním od místodržitele a barbarským zadržováním ve vězení. Je možné ji počítat za jednu z klasických konverzí v dějinách náboženství, které se odehrají náhle a s velkou prudkostí. Pro její popis by bylo třeba zvláštní kapitoly navíc.

Na počátku se tomu rozhodně vzepřel. Potom ho zachvátil strach, že se bude muset stát knězem, a to nechtěl. Právě znamením prudkosti těchto psycho-fyziologických bojů bylo, že během jednoho takového zápasu jedné noci ztratil všechny vlasy. Ale pak, jak to vyznává on sám, „nakonec jsem jasně poznal, nebo lépe řečeno byl jsem pevně přesvědčen, že je to vůle Boží, abych opustil všechno, co je nazýváno světem, a abych sloužil výlučně Jemu samému“.

Ale když došel až sem, byl to Kapistrán, který v praxi udělá, co zamýšlí; vždy kupředu na zvolené cestě.

Vstoupil do lví jámy: šel ke svým nepřátelům a usmířil se s nimi, což by předtím považoval za nemožné (tehdy také pochopil pro své úspěšné mírové působení později, co znamená nepřátelství). Poté zrušil své manželství, které nebylo ještě konzumováno¹². Žena napřed nechtěla, navštěvovala ho také v noviciátu, ale nakonec se mu podařilo přesvědčit ji, aby si zvolila jako on život bez manželství. Po jeho slibech čekala ještě deset let a pak se provdala. Měla pouze jedno dítě, které se nakazilo nějakým druhem malomocenství, což Kapistrán považoval za trest z nebe. Nakonec přijal poprvé svaté přijímání (jistě se zpovídal už mnohokrát a jako laik recitoval také hodinky Panny Marie, ale nebyl nikdy u svatého přijímání. Později to bude pokládat za jeden z nejtěžších hříchů svého života). Potom se vrátil do Perugie, kde se předtím jako právník těšil velké vážnosti a jako místodržitel velké autoritě, a naprosto zničil svou civilní kariéru, když jel veřejně na oslu obrácen čelem dozadu jako blázen. Staří profesori by potřásali hlavou nad takovým vývojem. Pak vystoupil na kopec Monteripido, aby začal noviciát. Tam nahoře, mimo hradby města Perugie, se usadili františkáni observanti.

Tady v noviciátu nachází Kapistrán své definitivní jasno a je překvapující, jakého pokoje a jistoty dosáhne. Celá jeho pozdější cesta je tím charakterizována. Všechno, co následuje, je pak vlastně jednou nepřerušenu činností, jako by měl brzy zemřít a musel nejdříve vykonat mnoho díla k Boží slávě. A skutečně, on, ještě ne ani čtyřicetiletý, mluví o své blízké smrti, ale nakonec dosáhne sedmdesáti let života. Najdeme ho i v depresi nebo nervózního a nedůtklivého, byl totiž obvykle zavalen prací. Je také možné si všimnout, že ve chvílích svých nejskvělejších úspěchů se vrací domů s pláčem, protože považoval za nesnesitelný kontrast mezi vynášením od lidí, kteří mu vzdávali čest, a leností, s jakou odpovídal na Pánovo povolání.

Nezdá se však ani myslitelným, že by někdy měl pochyby o správnosti své cesty nebo že by se otáčel nazpět poté, co položil „ruku na pluh“. Jan Kapistrán je řeholníkem s tak dobrou vnitřní konstrukcí, jako by nebyl nikdy jiný, a zatím jeho konverze v něm oddělila dva světy.

Jeho značné schopnosti jsou nyní zasazené i překonané v hlubokém osobním životě víry a brzy se opět stane vojevůdcem.

4. Jeho svět

Kapistránova konverze byla méně konverzí morální povahy, jako spíš konverzí psychologickou; jako by se změnil celý způsob jeho vidění a cítění. Jeho obraz světa se transformuje. Jako františkán vidí teď univerzálnějším pohledem než jako soudce, že duchovní situace Evropy a Západu je špatná. Sám přicházel ze zkorumpovaného dvora v Neapoli, kde se předtím snažil, vědom si papežských dispozic, dělat mezinárodní politiku,

¹² Tj. nezačali spolu ještě žít jako manželé.

jak to tehdy dělali téměř všichni. Schizma dvojpapežství a později trojpapežství vážně narušilo i v lidu podstatu křesťanské víry; na rozsáhlých územích nebylo možné mluvit ani o církevním a kněžském životě; nemůžeme si dnes ani přesně představit velmi smutnou situaci té doby. Všude vládl nepořádek a s ním svévole velkých i malých jako příčina a zároveň důsledek toho všeho.

Jan Kapistrán viděl v praktikování evangelia a ve víře církve jediný skutečný prvek řádu, který mohl být ještě rozumně podpořen. Všechny ostatní edikty a další návrhy – ve stále probíhajících změnách podle jednotlivých zemí a mocenských vztahů – byly brány jak komplexně tak jednotlivě jako svévolné a relativní a veškeré předcházející rozmanité snahy dosáhnout nějakou diplomatickou cestou jednoty v církvi končily téměř skandálem. Pro Kapistrána jako člověka neexistoval po jeho konverzi žádný vyšší a nutnější cíl, pro který mělo cenu pracovat, než opětné získání Západu pro Boha. To však prakticky a konkrétně znamenalo opět ho přivést k církvi na zemi. Ale nebyla církev rozdělena? Odtud tedy Kapistránova koncepce: evangelium musí být hlášáno znovu od začátku a nově; pak uvést církve k její jednotě; a to pro něj prostě znamená pouze jediné: církevní jednotu pod římským papežem.

Můžeme si představit tu radost Kapistrána, když mohl v roce 1418 v Mantově oficiálně pozdravit papeže. Bohužel ono kázání se pro nás nezachovalo věrně. Konala se tam právě generální kapitula řádu, když Martin V.,¹³ který přicházel z Kostnice při své cestě do Říma, dojel do Mantovy. Kapistrán byl sotva přijat do řádu a byl vybrán, aby mluvil jménem celé kapituly. On, který viděl v papežství nosný sloup církve, postavil svou řeč k papeži (který pocházel z rodu Colonna, tzn. „Sloup“) na slovech ze Zjevení sv. Jana: „*Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei*“ (Zj 3,12): „Kdo zvítězí, z toho udělám sloup v chrámě svého Boha“.

Tak začala jeho první promluva jako člena řádu - zdůrazněným a osobním svědectvím o papeži. O více než jednu generaci později, když husité dělali všechno pro to, aby mu byly připisovány nízké úmysly, otevřeně prohlášoval: Vždycky jsem pracoval a budu ještě pracovat pouze pro to, aby křesťanské národy žili společně v jediném společenství pod Kristovým náměstkem. Považoval to za nejlepší cestu, aby uvedl všechny k Bohu.

5. „Putovní kazatel“

K tomu, abychom to dobře vysledovali, bylo by potřeba doprovázet našeho apoštola přes celou Evropu: od Itálie, kde neexistuje důležité město, v němž by vícekrát nekázal, až po Polsko, Čechy a nakonec Uhry, kde se končí a uzavírá jeho život krátce po vítězství u Bělehradu (1456). Bylo by třeba vidět, jak každý den, často dokonce vícekrát za den, káže Boží slovo. Jen výčet evropských měst, ve kterých působil, by sám o sobě dal vytušit rozsah této lidové katecheze ve velkém stylu a svědčil by o výkonu, který už z hlediska fyzické zdatnosti vzbuzuje obdiv. Cokoliv dělá a kdekoliv se nachází, stále káže a šíří ideje; kázání se stane hlavní aktivitou celého jeho života.

Jako toto všechno mělo své první počátky už v době, kdy byl předsedou vlády, tak později, jen s věcmi pro nejnnutnější potřebu, v Itálii vystupoval na hory v sandálech! Časem ho Evžen IV.,¹⁴ který ho už z dřívějšího osobně znal, posílal jako legáta na různé královské dvory. Za takových okolností to ovšem pro Neapol musela být skutečná podívaná, když ho znovu uviděla, tentokrát jako řeholního bratra! Nakonec byl v roce 1451 poslán, už jako stařec, se

¹³ Papežem byl zvolen 11. 11. 1417 v Kostnici, zemřel roku 1431 (pozn. překladatele).

¹⁴ Legitimní nástupce na papežském stolci po Martinovi V., jeho pontifikát trval v letech 1431-1447 (pozn. překl.).

skupinou dvanácti druhů, sedmi kněží a pěti laiků, k císaři do Vídně.¹⁵ Nyní pro něj ještě intenzivněji než v minulosti – v cizí zemi, bez znalosti jazyka – neexistoval stabilní příbytek. Mohl se nanejvýš zastavit několik týdnů v hlavních centrech, jako byla Vídeň, Norimberk, Lipsko, Wroclav, Krakov, a „bydlet“ tam.¹⁶ Jinak byla tato skupina po několik let ve svém cestovním voze, jakoby v létajícím konventu, „*stále na cestách*“ (2Kor 11,26). Města a kraje, i knížata, kteří Kapistrána zvali, připravovali koně k výměně až do nejbližší zastávky a obstarávali obživu. Byla to jakási kompenzace za kázání. Vůz vozil knihovnu; o ní mluví Kapistrán často. Dával si s sebou vozit přes celou Evropu soukromý archiv s dokumenty a střežil ho jako oko v hlavě. Kázal, psal a dělal legace v latině. Pro německé, české, polské, maďarské posluchače, kteří pocházeli z lidu a nerozuměli latinsky, byli mezi bratry překladatelé.¹⁷ Měl také sekretáře, kteří opisovali listy, kompletovali texty dopisů, představovali schémata nebo nesli jiný užitečný materiál. Avšak Kapistránovi se nedařilo dokončovat úkoly, které se každým dnem hromadily. Mnoho dopisů bylo napsáno „*calamo corrente*“ (rychlým perem, jak sám s omluvou uvádí) a „*nocturno tempore*“ (v noci) a pak připraveno k odeslání. Bratři laici ze skupiny se starali o tělesná dobra. Je to obdivuhodná spolupráce za společným cílem.

Život cestování byl pro misionáře, zvláště pro nejstarší z nich, nemalou obětí. Stačí jen pomyslet na tehdejší cesty, zvláště v horách, a na zimní období na severu; byli (téměř) všichni z jihu. Sem tam je možné si toho povšimnout, ale obvykle se o tom mluví málo. Někdy se jeho druhové se špatně skrývanou nespokojeností ptají, jestli to má skutečně cenu, aby se *devotus pater* či *senior*, totiž Kapistrán, vzdálil z kulturní země, jakou byla Itálie, a věnoval se zcela barbarům. Nebo i u Kapistrána; například při jednom kázání vybízí k přijetí obětí typických pro vlastní stav (ať manželé, tak svobodní mají své oběti), a to bez reptání a bez velkých řečí; mluví tehdy o sobě, a to snad proto, že se mu již stalo něco podobného: Když jsme cestovali celý den a konečně jsme celí promočení deštěm dojedli do jednoho místa uprostřed hor a nejenže jsme nenašli ubytování na noc, ale ani vodu k pití, pak právě to patří k našim obětem.

Kapistrán nejenže s sebou vodil své druhy, ale založil během svých cest mnoho nových konventů. Ty byly opravdu typickým znakem obrovského vlivu tohoto muže. Během pěti let, kdy kázal za Alpami, utvořil, a od Rakouska přes Čechy a Polsko dal prakticky z ničeho vzniknout skutečné a řádné provincii řádu, která čítala stovky členů. V Lipsku a Wroclavi přijal po šedesáti mladých do řádu, vlastně do svého hnutí. Jen v samotném Krakově jich přijal 130.¹⁸ A to i přes přísnost života svého i svých druhů.¹⁹ Bez této přísnosti, která byla pro něj znamením opravdovosti ve zřeknutí se sebe a v následování Krista, by toto řádové společenství jistě zmizelo tak rychle, jak vzniklo. Ale vydrželo, ba pokračovalo v rychlém růstu. A to i přes četné konventy, které už tehdy ve městech byly, v nichž konal svou hlavní službu. Tato provincie byla pak o několik let později rozdělena na tři části. Dnes nad tím jen potřásáme hlavou a ptáme se: je to vůbec možné?

¹⁵ Navzdory veřejnému mínění nepřišel do Německa jako například Mikuláš Kusánský, coby nositel úřadu papežského legáta, ale jako misionář. Měl však veškerou obsáhlou moc, kterou byl v Itálii obdařen tehdy generální inkvizitor.

¹⁶ Na této cestě zavítal i na Moravu a do Čech. Navštívil jistě Brno (možná 3x), Olomouc (2x), Znojmo, Český Krumlov, Cheb, Most; do Prahy velmi toužil přijít, ale bylo mu v tom zabráněno (pozn. překl.).

¹⁷ Nepřekládali však jen bratři, na Moravě to byl například biskup Vilém z Kolína (pozn. překl.).

¹⁸ Již v roce 1453 přijal 200 noviců. V roce 1455 čítala provincie 400 členů. Za Pia II. (1458-1464) dosáhl počet bratří 800 ve 25 konventech, a tak se pokročilo v roce 1467 k rozdělení na tři provincie. Je to sám Kapistrán, který už v roce 1451 vyznává, že do té chvíle získal pro reformu observantů celkem 4 000 nových členů; HOFER-BONMANN. *Joh. Kapistran. Ein Leben im Kampf um die Reform der Kirche* I, Heidelberg 1964, 150, n. 1.

¹⁹ Mezi všemi vynikal pro svůj rigorismus Gabriel z Verony, který se později stal kancléřem Matyáše Korvína a kardinálem. Bratři provincie měli mít výchovu v duchu nejen prostřednictvím velmi přísné vnější disciplíny. Jako provinční vikář připravil stanovy za tímto účelem. Evidentně přeháněl a byl v úřadu brzy nahrazen Kryštofem z Varese, pozdějším Kapistránovým životopiscem.

6. Tajemství jeho účinnosti

Taková účinnost se jistě nedá vysvětlit jen vnějšími prostředky komunikace a reklamy, které Kapistrán určitě široce využíval, pokud to bylo možné. Chtěl dosáhnout maximálního efektu a co možno nejvíce a s hloubkou pojmů rozšířit a získat pozornost a přitáhnout lidi ve světě pro své myšlenky. Pokud budou někdy napsány dějiny praktické psychologie mas a propagace, Kapistrán pro středověk zaujme, ne-li první, tak jistě jedno z prvních míst. Ale takové prostředky nepůsobí stále.

Tajemství nespočívá ani v uzdravování nemocných, v „zázracích“, jichž jsou například v jednom pařížském kodexu sepsány stovky, s udáním místa a svědků, se jmény a daty (a to takovým způsobem, že se tento rukopis stal primárním pramenem pro dějiny rodů). Otázka těchto zázraků je obtížná a komplikovaná. Zázraky mu určitě získaly úctu u lidí.

Tím méně můžeme hledat vysvětlení v jeho vědomostech, které šířil hojně právě v univerzitních městech a při encyklopedickém vyučování – je to obdivuhodné, když uvážíme, o čem všem se mluvilo z kazatelny. Jeho znalosti, zvláště v oblasti církevního a civilního práva, bylo skutečně hluboké a vyčerpávající; chtěl to jednou dokázat Němcům, kteří tehdy (po Basilejském koncilu) evidentně neměli přílišnou úctu k Italům.

Ale skutečná vyzařující síla Kapistrána pochází z jeho duchovní osobnosti. Spojení hlubokého náboženského života s celým světem života a zkušenosti druhých, jak je možné vidět v tak široké a tak přirozené formě u něj i u jeho druhů, právě to silně působilo na lidi.

Život v putování, jaký vedli, stále na cestách a stezkách, jak žili na vozech, zcela vydání až do nejbanálnějších detailů veřejnosti, omezily soukromou oblast života na minimum, zrušily jakékoliv „*privacy*“. A přece se tito lidé nechtěli stáhnout do skrytu.

Kapistrán vyprávěl mnoho, ba možno říct velmi mnoho ze svého života; později mu to bylo vyčítáno. Ale právě tato otevřenost bez fňogování měla tehdy svůj velký efekt na lidi, kteří byli v jeho době dost kritičtí. Po čtyřiceti letech schizmatu chtěli nejdříve vidět a vyzkoušet vše o člověku. Shledávali bratry jako osoby skutečně svaté, kteří nejenom vyučovali náboženství, ale také je žili. Byla obdivována jejich přísnost k sobě samým a jak se i přes svou intenzivní apoštolskou činnost mezi lidem (často početným, jako například ve Vídni, kde byly nesmírné davy jako na výročním trhu) snažili neúnavně žít vnitřním životem v modlitbě a v usebrání, což navíc považovali za svůj hlavní úkol. Lid proto nazývali samotného Kapistrána v pravém slova smyslu *pater devotus* (zbožný otec).

Konečně po svatořečení Bernardina Sienského,²⁰ o němž zástupy poutníků, kteří přišli do Říma na Svatý rok 1450, všude vyprávěly, byla cítit potřeba vidět znovu opravdové svaté, a jak se chovají v každodenním životě. Zde skutečně byli a lidé tomu věřili.

Spolubratři plni úžasu vyprávěli ve vlasti, že strozí Němci vycházeli Kapistránovi vstříc průvodem, jako by šli vstříc světcům, s rozvinutými prapory, ve slavnostních církevních rouších a za zvuku zvonů. Taková lidová hnutí tam ve své bezprostřednosti nenacházíme snad ani v baroku a ani v jeho lidových misiích. V tomto XV. století to všechno vyrostlo z vyprahlé země, téměř zbavené života. Bez náboženské síly, která vyzařovala z Kapistrána a jeho druhů, by tyto mimořádné účinky jeho slov a jeho osoby, které ještě dnes vyvolávají náš obdiv, zůstaly vlastně nevysvětlitelné.

7. Zázraky úplného darování sebe

Kapistránova činnost nebyla jen nepřetržitá, ale také tak obsáhlá, že se musíme vzdát úmyslu, že ji pochopíme. Shromažďoval zástupy lidu k obnově víry; působil z papežského pověření jako legát na schizmatickém Basilejském koncilu; objevoval se jako usmiřovatel

²⁰ Mezi Bernardinem a Kapistránem byl úzký vztah, oba se zasloužili o růst a transformaci hnutí františkánské observance. Kapistrán se přičiňoval pak o Bernardinovo svatořečení a později na cestách šířil jeho kult, zasvěcoval mu kostely a kaple, jak se to dělo také u nás. Brněnský a olomoucký klášter, které osobně založil, byly zasvěceny právě Bernardinovi, olomoucký navíc pak Neposkvrněnému početí Panny Marie (pozn. překl).

z nepřátelých měst a jako prostředník znesvářených stran; angažoval se - na úsvitě kapitalismu – u římské kurie a u knížat za přesné dodržování zákonů týkajících se Židů; bojoval proti různým herezím v Itálii a zvláště proti husitům v Čechách (existuje skutečná „husitská“ korespondence, kterou publikoval už Kochleus); oživoval veškerý život zbožnosti církve, včetně obnovování liturgie novými a významově bohatými formami (i to je obsáhlá a - i přes možné nesprávné výklady – důležitá kapitola dějin té doby); byl velmi aktivní jako autor spisů. Z jeho literárního dědictví se ztratilo poměrně málo, ale většina z jeho děl nebyla vydána tiskem. Mnohé spisy napsal pod přímým vlivem událostí, a právě proto jsou historicky velmi zajímavé; jeden římský soubor rukopisů ze sklonku XVII. století obsahuje 19 silných dělů v listech.

Konečně, reformoval svůj řád – jedná se (možná) o největší reformu františkánského řádu²¹ – a můžeme říct, že to byl ten nejlepší příspěvek k reformě církve, čímž skutečně vynikl mezi všemi reformátory církve XV. století. Ti, jako například Mikuláš Kusánský, oficiálně přicházejí do země, zanechávají po sobě třeba moudré zákony, ale poté musí odjet a jít jinam, zatímco Kapistrán díky zakládání konventů i díky svým spolubratrům observantům zůstal na místě, aby tam uchoval co nejdéle oheň, který zapálil. To vše dělal, ač různými metodami a s houževnatostí, za jediným základním cílem: uvést Evropu, křesťanský Západ k řádu uvedenému v evangeliu a shromáždit ho v jednotě pod vedením papeže, který byl jedinou ještě možnou cestou, jak ji přivést opět k Bohu.

Mělo by stačit samo „zázračné“ vítězství u Bělehradu v roce 1456 (bez Kapistrána by „Bělehrad“ ve skutečnosti už neexistoval!), aby se památka „Vítěze u Bělehradu“ stala nesmrtelnou, i kdyby vpravdě s nesmírnou námahou jako apoštol nerekonstruoval Evropu. Bělehrad může být totiž historicky přirovnáván pouze k vítězství Karla Martella u Tours a Poitiers, neboť zachránil Evropu od naprosté zkázy.

²¹ Jedná se o františkány – observanty, tato reforma se díky Kapistránovi usadila i v našich zemích. Jejimi syny jsou dnešní čeští františkáni (pozn. překl.).